

Perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 246/2022 vp). Esitän lausuntonani kunnioittaen seuraavaa.

Esitys liittyy 1.1.2023 voimaan tulleeseen sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistukseen. Tavoitteena on perustelujen (s. 25) mukaan selkiyttää ja yhtenäistää sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintaan liittyvää sääntelyä niin, että se vastaisi kaikilta osin perustuslain ja EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen vaatimuksia. Uuden lainsäädännön on tarkoitus toimia perustana asiaa koskevan lainsäädännön myöhemmälle kehittämiselle. Lainsäädännöllä parannettaisiin ajantasaista tiedonkulkua sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyössä ja päivitetäisiin asiakasasiakirjojen säilytysajat ottaen huomioon tietosuoja-asetuksen vaatimukset. Tavoitteena on myös säätää lailla tilanteista, joista tällainen sääntely nyt puuttuu eli potilasasiakirjojen käsittelystä sosiaalipalveluiden yhteydessä annettavassa terveydenhuollossa sekä asiakasasiakirjojen rekisterinpidon ja säilyttämisen vastuista palvelunantajan toiminnan päättymisen jälkeen.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (1. lakiehdotus). Sillä kumottaisiin laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (asiakastietolaki 784/2021) ja laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015). Muutettavia lakeja olisivat mm. laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista ja asemasta (sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000; 2. lakiehdotus), laki potilaan asemasta ja oikeuksista (potilaslaki 785/1992; 3. lakiehdotus) ja laki sähköisestä lääkemääräyksestä (lääkemääräyslaki 61/2007; 4. lakiehdotus). Sosiaalihuollon asiakaslain ja potilaslain säännökset salassapidosta, vaitiolovelvollisuudesta, salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta ja oikeudesta saada salassa pidettäviä tietoja siirrettäisiin, osaksi muutettuina, uuteen lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä.

Säätämisyjärjestysperusteluissa (s. 171–180) esitystä arvioidaan yksityiselämän suo-
jaa ja henkilötietojen suoja (PL 10 §), henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuut-
ta (PL 7§), oikeutta sosiaaliturvaan (PL 19 §), julkisen hallintotehtävän yksityistämistä
(PL 124 §) ja lainsäädäntövallan siirtämistä (PL 80 §) koskevien perustuslain säännös-
ten kannalta. Perustuslain lisäksi viitataan EU:n perussopimuksiin, EU:n perusoikeus-
kirjaan ja EU:n yleiseen tietosuojasetukseen.

Esityksen laajuuden vuoksi olen rajannut tarkasteluani niin, että keskityn lausunnos-
sani tarkastelemaan vain 1. lakiehdotuksen 8 lukua, joka koskee oikeutta saada sosi-
aali- ja terveydenhuollon asiakastietoja sekä näiden tietojen luovuttamista.

Arvioinnin kannalta tärkeä on perustuslakivaliokunnan lausunto *PeVL 4/2021 vp*, joka
liittyi voimassa olevan asiakastietolain säätämiseen. Lausunnossa perustuslakivalio-
kunta mm. arvioi ehdotettua sääntelyä asiakastietojen luovuttamisesta PL 7 ja 10
§:ään kiinnittyvän tiedollisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Valiokunta ilmaisi huo-
lensa tuolloin valitun suostumuksesta irtautuvan sääntelyratkaisun päämääristä itse-
määräämisoikeuden rajoituksen hyväksyttävyyden kannalta eikä ollut vakuuttunut
kaikista tätä sääntelyratkaisua puoltavista perusteluista. Ehdotettu suostumuksesta
riippumaton lakiperustainen tiedonsaantioikeus arkaluonteisiin sosiaali- ja terveystie-
toihin oli ehdotetussa valtakunnallisessa järjestelmässä säädettävä noudattaen valio-
kunnan tulkintakäytäntöä, joka koskee viranomaisten tietojen saamista ja luovutta-
mista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä. Muutos oli edellytyk-
senä lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. (PeVL
4/2021 erityisesti kohdat 28–45 ja niillä viitatu lausunnot).

Nyt käsillä olevan 1. lakiehdotuksen 8 luvussa säädettäisiin sivullisen oikeudesta saa-
da sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoja ja toisaalta näiden tietojen luovuttami-
sesta sivulliselle. Sivullinen määriteltäisiin 1. lakiehdotuksen 4 §:n 2 momentissa.
Määritelmä olisi nykyisen potilaslain 13 §:n 2 momentissa olevaa määritelmää ka-
peampi, mikä tarkoittaisi potilastietojen luovuttamisen sallimista, salassapitosäännös-
ten estämättä, nykyistä laajemmalle henkilökoukolle (s. 66). Tietojen luovuttamista
koskevassa 1. lakiehdotuksen 8 luvussa on kyse arkaluonteisista, salassa pidettävistä
henkilötiedoista, jotka kuuluvat perustuslain 10 §:n tarkoittaman yksityiselämän suo-
jan ja henkilötietojen suojan piiriin. Perustuslakivaliokunta on tarkastellut tällaisten
tietojen luovuttamista koskevan sääntelyn lähtökohtia laajasti lausunnossa *PeVL*
4/2021 vp (erityisesti kohdat 6–11).

Luovutuslupa

1. lakiehdotuksen 8 luvussa säädettäisiin niistä edellytyksistä, joilla asiakastietoja on
mahdollista luovuttaa toimialan (terveydenhuolto, sosiaalihuolto) sisällä, sosiaali- ja
terveydenhuollon välillä ja sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolisille toimijoille. Jois-
sakin tapauksissa luovuttaminen vaatisi potilaan tai asiakkaan antaman luovutuslu-
van, joissakin tapauksissa sen tulisi perustua asiakkaan tai potilaan antamaan suos-

tumukseen ja joissakin tapauksissa tietoja voitaisiin luovuttaa ilman luovutuslupaa tai suostumusta.

Luovutuslupan ja siihen liittyvän kiellon antamisesta ja peruuttamisesta säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 58 §:ssä ja kieltojen kohdentamisesta 59 §:ssä. Luovutuslupaa ei määriteltäisi laissa (ks. kuitenkin 1. lakiehdotus 3 § 17 kohta). Luovutuslupaa koskeva sääntely lisättiin nykyiseen asiakastietolakiin eduskuntakäsittelyssä perustuslakivaliokunnan antaman lausunnon johdosta (PeVL 4/2021 vp). Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mukaan luovutusluvalla tarkoitetaan ”suojatoimena annettavaa tahdonilmaisua, joka voidaan antaa siten kuin nykyisin Kanta-palvelussa käytössä oleva niin sanottu laaja suostumus annetaan eikä siltä siten edellytetä vastaavaa tarkkarajaisuutta tai luovutettavien tietojen yksilöintiä kuin [EU:n yleisessä tietosuojasetuksessa säädettyltä] suostumukselta” (*StVM 11/2021 vp* s. 5–6). Vastaavaan määritelmään viitataan esillä olevan hallituksen esityksen perusteluissa (s. 20). – Luovutuslupa olisi ehkä syytä määritellä erikseen laissa, jotta se erottuisi selvästi suostumuksesta, josta laissa myös säädettäisiin.

Asiakkaan tai potilaan antamasta luovutusluvasta asiakastietojen luovuttamisen edellytyksenä ja tähän liittyvistä poikkeuksista säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 53–56 §:ssä. 53 §:ssä olisi kyse tietojen luovuttamisesta sosiaali- ja terveydenhuollon välillä, kun taas 54 § ja 55 § koskisivat ainakin pääosin toimialan sisäisiä luovutuksia. Asiakastietojen luovuttaminen sosiaali- ja terveydenhuollon välillä perustuu nykyisin asiakkaan tai potilaan antamaan nimenomaiseen ja yksilöityyn suostumukseen (asiakastietolaki 20 § 2 mom., 21 § 2 mom.). Suostumuksen korvaamista luovutuslupaedellytyksellä perustellaan esityksessä sosiaali- ja terveydenhuollon ”tietointegraatioon liittyvillä haasteilla”. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluantajat ovat esittäneet tietojen nykyistä laajempaa luovutusmahdollisuutta ilman asiakkaan suostumusta sosiaali- ja terveydenhuollon välillä erityisesti moniammatillisessa yhteistyössä. Perustelujen mukaan nykyiset säännökset soveltuvat huonosti uusiin palvelujen järjestämis- ja toteuttamistapoihin ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteispalveluihin. Toisaalta perusteluissa todetaan, ettei asiakastietolain mukaisten luovutusmahdollisuuksien soveltamisesta ole ehtinyt vielä kertyä kokemuksia, sillä asiaa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta vuoden 2024 alussa (s. 22).

Perustuslakivaliokunta arvosteli lausunnossa PeVL 4/2021 vp ehdotusta nykyiseksi asiakastietolaiksi siitä, että ehdotuksessa oli luovuttu itsemääräämisoikeutta turvaavasta suostumusedellytyksen pääsääntöisyydestä ”itsemääräämisoikeuden varaan rakentuvassa sosiaali- ja terveydenhuollon sääntely-ympäristössä”. Kyse oli toimialan sisäistä tiedon luovutusta koskevista säännösehdoista. Perustuslakivaliokunnan mielestä aktiivista reagointia edellyttävä kiello-oikeus ei ollut riittävä itsemääräämisoikeuden turvaamisen tae. Lakiehdotuksen muuttaminen tältä osin oli edellytys sen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisympäristössä. Muutos voitiin tehdä eduskuntakäsittelyssä luopumalla ehdotetusta itsemääräämisoikeuden rajoituksen pääsääntöisyydestä ja säätämällä tarkoitetun luovutuksen edellytykseksi suostumus. Suostumukseksi voitiin perustuslain estämättä säätää tuolloin voimassa olleen lain mukainen laaja suostumus, jos siihen kytkettiin mahdollisuus rajata suostumusta kielloin. Suos-

tumuksen tuli täyttää valiokunnan käytännössä mainitut edellytykset. Sen oli perustuttava riittävään tietoon, oltava vapaaehtoisesti annettu ja oltava peruutettavissa. Suostumuksen antamisen tavasta oli säädettävä tuolloin voimassa olleen lain mukaisesti. Tällainen sääntely loi käsillä olleessa sääntely-yhteydessä riittävät edellytykset itsemääräämisoikeuden tosiasialliselle toteutumiselle. Sanottu ei estänyt säätämästä suostumusedellytyksestä esim. potilaslain 13 §:ssä säädetyn kaltaisia ”poikkeuksia ja muita tiedonsaantioikeuksia”. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tällainen sääntely oli myös EU:n tietosuoja-asetuksen näkökulmasta mahdollinen. Olennaista tällöin oli, että käsittelystä säädettiin tietosuoja-asetuksen edellyttämällä tavalla asetuksen mukaiset edellytykset täyttävässä laissa, joka toimii asetuksen tarkoittamana käsittelyn perusteena ja laaja suostumus puolestaan käsittelyn suojatoimena. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan tuli varmistua sääntelyn asianmukaisuudesta ja oikeasuhtaisuudesta tietosuoja-asetuksen kannalta. (PeVL 4/2021 vp kohdat 40–45 ja niillä viitatu lausunnot)

Nyt laajaa suostumusta vastaavan luovutuslupaedellytyksen soveltamisala laajentuisi koskemaan sosiaali- ja terveydenhuollon välillä tapahtuvaa asiakastietojen luovuttamista (1. lakiehdotus 53 § 2–4 mom.). Tämä heikentäisi potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan tiedollista itsemääräämisoikeutta nykyisestä mutta ei merkitsisi nähdäkseni kuitenkaan niin syvälle käyvää itsemääräämisoikeuden rajoitusta kuin se, josta perustuslakivaliokunnan lausunnon PeVL 4/2021 vp kohteena olleessa ehdotuksessa oli kyse. Toisin kuin tuossa ehdotuksessa, tietojen luovuttaminen edellyttäisi nyt pääsääntöisesti luovutuslupaa, jota olisi mahdollista rajata kielloin. Perustuslakivaliokunta on toisaalta korostanut itsemääräämisoikeuden merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollossa (esim. PeVL 4/2021 vp kohta 40). Luovutuslupan käyttöalan laajentaminen sosiaali- ja terveydenhuollon välillä tapahtuviin asiakastietojen luovutuksiin tarkoittaisi näitä luovutuksia koskevasta suostumusperustaisuudesta luopumista.

Tavallisen lain säätämisjärjestyksen käyttöä puoltavana seikkana voidaan toisaalta todeta, että ehdotettu sääntely näyttäisi sinänsä täyttävän perustuslakivaliokunnan edellä mainitussa lausunnossa asetetut vaatimukset (1. lakiehdotus 53 § 2 ja 3 mom., 58 §, 59 § ja 68 §), jäljempänä esitettävin varauksin. Tämä perustelisi tulkintaa, jonka mukaan luovutuksen sitominen luovutuslupaan riittää turvaamaan asiakkaan ja potilaan tiedollista itsemääräämisoikeutta myös tässä sääntely-yhteydessä (edellyttäen, että jäljempänä esitettävät kommentit otetaan huomioon). Lisänäkökohtana on mahdollista vedota perustuslain julkiselle vallalle vahvistamaan velvollisuuteen turvata, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistää väestön terveyttä (PL 19 § 3 mom.).

Luovutuslupaedellytykseen liittyvät poikkeukset 53–55 §:ssä koskisivat tiedon saamista sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisessä palvelussa (53 § 1 mom.) ja toisaalta tilannetta, jossa ”asiakkaalla ei ole muistisairaudesta, mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai vastaavan syyn takia edellytyksiä arvioida annettavan luovutuslupan merkitystä eikä hänellä ole laillista edustajaa” (53 § 5 ja 6 mom., 54 § 2 ja 4 mom., 55 § 2 mom.) tai jossa ”luovutuslupaa ei voida saada potilaan tajuttomuuden tai muun siihen verrattavan syyn vuoksi” (54 § 2 ja 4 mom.). Kaikissa näissä tapauk-

sisä luovutettavat/saatavat tiedot rajattaisiin laissa sellaisiin tietoihin tai asiakirjoihin, jotka ovat välttämättömiä palvelun järjestämiseksi tai toteuttamiseksi. Poikkeusten soveltamisala olisi muutoinkin varsin täsmällisesti rajattu. Arvioin sääntelyn täyttävän näiltäkin osin perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä asetut vaatimukset. Valiokunnan mukaan tietojen luovutuksen kytkeminen laajaan suostumukseen ei estä sääntäjästä poikkeuksia suostumusta tarkoittavasta vaatimuksesta (PeVL 4/2021 vp kohta 43). Valiokunta on myös pitänyt mahdollisena sitoa salassa pidettävien tietojen luovuttaminen välttämättömyyteen jonkin hyväksyttävän tarkoituksen kannalta silloin, kun luovutettavia tietosisältöjä ei yksilöidä laissa (esim. PeVL 4/2021 vp kohdat 10 ja 35, PeVL 17/2021 vp kohta 188).

1. lakiehdotuksen 53–55 §:stä ei aina ilmene, kenelle tietoja voidaan luovuttaa (54 § 4 mom.) ja keneltä niitä on oikeus saada (esim. 54 § 1–3 mom., 55 §). Vaikka nämä seikat käyvät yleensä välillisesti ilmi luovutettavista tiedoista ja niiden käyttötarkoituksesta, sääntely kaipaa mielestäni näiltä osin tarkentamista. Esimerkiksi 54 §:n perusteluista selviää, että potilastietoja voitaisiin pykälän 4 momentin nojalla luovuttaa paitsi terveydenhuollon sisällä myös ”niille palvelunantajille, jotka tuottavat sosiaalipalveluita, joiden yhteydessä annetaan myös terveysterveystilapalveluita”. Näitä palveluita ovat esimerkiksi kotihoito, hoiva- ja asumispalvelut sekä päihdehuollon laitos- ja kuntoutuspalvelut (s. 104).

Ehdotetussa 56 §:ssä säädettäisiin sosiaalihuollon asiakastietojen luovuttamisesta ilman asiakkaan antamaa luovutuslupaa. Luovuttaminen olisi mahdollista paitsi toiselle sosiaalihuollon palvelunantajalle myös terveydenhuollon palvelunantajalle ja sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliselle toimijalle (56 § 2 ja 3 mom.). Pykälän 1 momentissa oleva viittaus 55 §:ssä tarkoitettuun luovutuslupaan on pulmallinen, sillä 55 §:ssä säädetään sosiaalihuollon palvelunantajan tietojensaantioikeuteen liittyvästä luovutusluvasta, kun taas 56 § koskee sosiaalihuollon asiakastietojen luovuttamista muillekin kuin saman toimialan toimijoille (vrt. kumottavaksi ehdotettu sosiaalihuollon asiakaslain 16 §, jonka vahvistaman pääsäännön mukaan salassa pidettäviä tietoja voidaan antaa vain asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään). Lisäksi 55 ja 56 §:ien keskinäissuhde herättää kysymyksiä sääntelyn mahdollisesta päällekkäisyydestä siltä osin, kuin kyse on asiakastietojen luovuttamisesta sosiaalihuollon palvelunantajien välillä. Luovutuslupaedellytyksestä poikkeamista koskeva sääntely 56 §:ssä täyttää arvioni mukaan muuten tällaiselle sääntelylle asetettavat vaatimukset. Luovutettavat tiedot rajattaisiin hyväksyttävän tarkoituksen kannalta välttämättömiin tietoihin (1 mom.). Välttämättömyysedellytyksestä säädettäisiin vielä erikseen sen tilanteen varalta, että tietoja luovutetaan yksityiselle taholle (56 § 3 mom.).

Suostumus

Asiakastietojen luovuttamisesta asiakkaan, potilaan tai tutkittavan suostumuksen perusteella säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 60 ja 61 §:ssä. Ensin mainitussa pykälässä suostumuksella tarkoitettaisiin EU:n tietosuoja-asetuksessa säädettyä nimenomaista

yksilöityä suostumusta (1 mom.). 61 §:ssä tarkoitetusta suostumuksesta säädetään pykälän mukaan EU:n lääketutkimusasetuksessa, lääketutkimuslaissa (laki kliinisestä lääketutkimuksesta 983/2021) ja tutkimuslaissa (laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999). Kyseessä ei liene tällöin tietosuoja-asetuksen tarkoittama suostumus henkilötietojen käsittelyyn vaan tietojen saannin ja käytön oikeudellinen edellytys ja henkilötietojen käsittelyn suojatoimi (*StVM 22/2021 vp* s. 17). Säännökset siirrettäisiin ehdotettuun lakiin voimassa olevasta lääketutkimuslaista ja tutkimuslaista niitä asiallisesti muuttamatta (s. 112). Potilastietojen saaminen edellyttäisi 61 §:n 1 momentin mukaan, että tietojen saaminen ja käsittely ovat välttämättömiä tutkimukseen liittyvän tehtävän tai velvoitteen hoitamiseksi. Arvioin ehdotetun sääntelyn täyttävän perustuslain vaatimukset.

Ehdotetut 62 § ja 63 § koskevat asiakastietojen luovuttamista suostumuksesta riippumatta (myös) sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolisille tahoille. Ehdotettu 64 § koskee sosiaalihuollon julkisen palveluntajan oikeutta saada asiakkaan suostumuksesta riippumatta salassa pidettäviä tietoja ja selvityksiä pykälän 1 momentissa luetelluilta tahoilta. Kysymys olisi yleensä jonkin tarkoituksen kannalta välttämättömistä tiedoista (62 §, 63 § 1, 3 ja 4 mom., 64 § 1 mom.). Säännökset vastaavat – eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta – potilaslain ja etenkin sosiaalihuollon asiakaslain voimassa olevia säännöksiä, jotka siten siirrettäisiin, eräin muutoksin, uuteen säädettävään lakiin. Huomionarvoinen ero ehdotettujen ja nykyisten säännösten välillä on, että oikeus tietojen luovuttamiseen olisi vastedes yleensä ”palveluntajalla” tai ”sosiaalihuollon palveluntajalla”, kun se nykyisin on hyvinvointialueella (1. lakiehdotus 62 §, 63 § 1–3 mom. ja sosiaalihuollon asiakaslaki 18 §, vrt. kuitenkin potilaslaki 13 § 4 mom.). Oikeus luovuttaa asiakastietoja asiakkaan suostumuksesta riippumatta laajenisi siten monessa tapauksessa koskemaan myös yksityisiä (sosiaalihuollon) palveluntajia (1. lakiehdotus 3 § 10 kohta).

Tekninen rajapinta

Ehdotetun 57 §:n 1 momentin mukaan 53–55 §:ssä ja 64 §:ssä tarkoitetun tiedonsaantioikeuden saa toteuttaa teknisen rajapinnan avulla sen jälkeen, kun hoitosuhteen tai asiakassuhteen olemassaolo potilaan tai sosiaalihuollon asiakkaan ja luovutuspyynnön esittäjän välillä on tietoteknisesti varmistettu. Perustelujen mukaan tiedonsaantioikeuden toteuttaminen valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen avulla tapahtuu jo nykyisin teknisen rajapinnan avulla, vaikka asiasta ei ole ollut erityistä sääntelyä (s. 109).

Teknisen rajapinnan avulla tapahtuva tiedonsaantioikeus koskisi myös 64 §:n 2 momentissa tarkoitettua tiedonsaantioikeutta rahalaitokselta. Tiedon saaminen edellyttäisi rahalaitokselle tehtävää kirjallista pyyntöä, josta olisi tehtävä päätös. Ennen pyynnön tekemistä siitä olisi ilmoitettava asiakkaalle. Vastaava sääntely sisältyy nykyiseen sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 2 momenttiin. Asiakaslain esitöiden mukaan päätös rahalaitokselle tehtävästä tietopyynnöstä on muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös, mikä tarkoittaa mahdollisuutta riitauttaa pyynnön esittämisen perusteena

olevien edellytysten olemassaolo. Tämä mahdollisuus on sekä rahalaitoksella että asianosaisena olevalla sosiaalihuollon asiakkaalla (*StVM 18/2000 vp* s. 14; *KHO 2006:92*). Jos tiedonsaantioikeus teknisen rajapinnan avulla tarkoittaa tiedon saajan oikeutta hakea tietoja tiedon luovuttajan tietojärjestelmistä, herää kysymys, miten se sopii yhteen kuvatus, 64 §:n 2 momentissa tarkoitetun menettelyn kanssa.

Alaikäisen oikeus kieltää tietojensa luovuttaminen huoltajalle

Alaikäisen henkilön oikeudesta kieltää potilastietojensa samoin kuin itseään koskevien sosiaalihuollon tietojen antaminen huoltajalleen, muulle lailliselle edustajalleen tai muulle tiedonsaantiin oikeutetulle henkilölle säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 51 §:ssä. Potilastietoja koskeva kiello-oikeus olisi ehdottomampi kuin sosiaalihuollon tietoja koskeva vastaava oikeus. Ehdotettu sääntely vastaisi näiltä osin nykyisin voimassa olevia potilaslain ja sosiaalihuollon asiakaslain säännöksiä (perustelut s. 102). Vaikka osa ehdotetuista, kiello-oikeuden ehdottomuutta koskevista eroista saattaa selittyä terveydenhuollossa ja toisaalta sosiaalihuollossa käsiteltävien asioiden eroavuuksilla ja olla siten perusteltuja, tämä ei nähdäkseni koske kaikkia ehdotettuun sääntelyyn sisältyviä eroja.

Ehdotetun 51 §:n 2 momentin mukaan alaikäinen ei voisi kieltää tietojensa antamista huoltajalle, muulle lailliselle edustajalleen tai muulle tiedonsaantiin oikeutetulle henkilölle, jos tietojen antamatta jättäminen olisi ”selvästi alaikäisen edun vastaista”. Vastaava rajausta olisi aiheellista liittää myös 1 momentissa tarkoitettuun kiello-oikeuteen. Tätä perustelee lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artikla, jonka mukaan ”(k)aikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lain-säädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu” (myös perustelut s. 33). Alaikäisen kiello-oikeutta tulisi siten arvioida aina myös siltä kannalta, miten tietojen epääminen esimerkiksi huoltajalta vaikuttaa käsillä olevassa konkreettisessa tilanteessa lapsen edun toteutumiseen, kuten hänen oikeutensa ”nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista” (yleissopimus lapsen oikeuksista 24 art.). Vastaava huomautus voidaan esittää 4. lakiehdotuksen 13 §:n 2 momentin viimeisen virkkeen johdosta.

Tampereella 11. tammikuuta 2023

Raija Huhtanen

Julkisoikeuden professori (emerita)